

Formy ochrony przyrody

2013-10-29

Charakterystyka form ochrony przyrody

W obowiązującym w Polsce prawie ochrona przyrody regulowana jest przepisami ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody. W jej rozumieniu ochrona przyrody polega na zachowaniu, zrównoważonym użytkowaniu oraz odnawianiu zasobów, tworów i składników przyrody.

Ww. ustawa wprowadza 10 form ochrony przyrody. Każda z form spełnia inną rolę w polskim systemie ochrony przyrody i służy innym celom, dlatego charakteryzuje się odmiennym reżimem ochronnym oraz zakresem ograniczeń w użytkowaniu. Formy ochrony przyrody tworzą duży i zróżnicowany zespół środków pozwalających realizować ochronę przyrody, powstały w efekcie rozwoju naukowych podstaw ochrony przyrody i jej wieloletniej praktyki.

Zestawienie formy ochrony przyrody w województwie małopolskim (stan na 01.06.2018 r.)

Lp.	Nazwa formy ochrony przyrody	Liczba form ochrony przyrody w województwie małopolskim
1.	Park narodowy	6
2.	Rezerwat przyrody	86
3.	Park krajobrazowy	11
4.	Obszar chronionego krajobrazu	10
5.	Obszar Natura 2000	2 obszary Natura 2000 (PLB+PLH) 9 obszarów specjalnej ochrony ptaków (PLB) 86 obszarów mających znaczenie dla Wspólnoty (PLH)
6.	Pomnik przyrody	2250
7.	Stanowisko dokumentacyjne	80
8.	Użytek ekologiczny	43
9.	Zespół przyrodniczo-krajobrazowy	6
10.	Ochrona gatunkowa	b.d.

Charakterystyka form ochrony przyrody w województwie małopolskim

● Parki narodowe

Objęmuje obszar wyróżniający się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, społecznymi, kulturowymi i edukacyjnymi, o powierzchni nie mniejszej niż 1000 ha, na którym ochronie podlega cała przyroda oraz walory krajobrazowe. Park narodowy tworzy się w celu zachowania różnorodności biologicznej, zasobów, tworów i składników przyrody nieożywionej oraz walorów krajobrazowych, przywrócenia właściwego stanu zasobów i składników przyrody, a także odtworzenia zniekształconych siedlisk przyrodniczych, siedlisk roślin, siedlisk zwierząt lub siedlisk grzybów.

Utworzenie parku narodowego, zmiana jego granic lub likwidacja następuje w drodze rozporządzenia Rady Ministrów.

Na terenie województwa małopolskiego znajduje się **6 parków narodowych**:

1. [Babiogórski Park Narodowy](#)
2. [Gorczański Park Narodowy](#)
3. [Magurski Park Narodowy](#) (częściowo w granicach województwa małopolskiego)
4. [Ojcowski Park Narodowy](#)
5. [Pieniński Park Narodowy](#)
6. [Tatrzański Park Narodowy](#)

● Rezerваты przyrody

Objęmuje obszary zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym, ekosystemy, ostoje i siedliska przyrodnicze, a także siedliska roślin, siedliska zwierząt i siedliska grzybów oraz twory i składniki przyrody nieożywionej, wyróżniające się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, kulturowymi lub walorami krajobrazowymi.

Uznanie obszaru za rezerwat przyrody następuje w drodze aktu prawa miejscowego w formie zarządzenia regionalnego dyrektora ochrony środowiska.

Na terenie województwa małopolskiego znajduje się **86 rezerwatów przyrody**, które zajmują ok. **3522 ha** (co stanowi ok. 0,2% powierzchni województwa).

[Rejestr rezerwatów przyrody](#)

● Parki krajobrazowe

Objęmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju.

Utworzenie parku krajobrazowego następuje w drodze uchwały sejmiku województwa, po uzgodnieniu z właściwym regionalnym dyrektorem ochrony środowiska.

Na terenie województwa małopolskiego znajduje się **11 parków krajobrazowych**, które zajmują ok. **178 290 ha** (co stanowi ok. 17,4% powierzchni województwa).

[Rejestr parków krajobrazowych](#)

● Obszary chronionego krajobrazu

Objęmuje tereny chronione ze względu na wyróżniający się krajobraz, o zróżnicowanych ekosystemach, wartościowe ze względu na możliwość zaspokajania potrzeb związanych z turystyką i wypoczynkiem lub pełnioną funkcją korytarzy ekologicznych.

Utworzenie obszaru chronionego krajobrazu następuje w drodze uchwały sejmiku województwa, po uzgodnieniu z właściwym regionalnym dyrektorem ochrony środowiska.

Na terenie województwa małopolskiego znajduje się **10 obszarów chronionego krajobrazu**, które zajmują ok. **572 900 ha** (co stanowi ok. 37,7% powierzchni województwa).

[Rejestr obszarów chronionego krajobrazu](#)

● Obszary Natura 2000

Obszary Natura 2000 to najmłodsza z form ochrony przyrody, wprowadzona w 2004 r. w Polsce jako jeden z obowiązków związanych z przystąpieniem do Unii Europejskiej. Obszary Natura 2000 powstają we wszystkich państwach członkowskich tworząc Europejską Sieć Ekologiczną Natura 2000. Celem jest objęcie ochroną około 200 najcenniejszych i zagrożonych wyginięciem siedlisk przyrodniczych oraz ponad 1000 rzadkich i zagrożonych gatunków. Unikalność tej formy ochrony przyrody polega na tym, że kraje członkowskie tworzą sieć na podstawie jednakowych założeń określonych w prawie i wytycznych Unii Europejskiej, zarządzają nią przy zastosowaniu podobnych instrumentów, wspólnie troszczą się o odpowiednie środki finansowe i jej promocję.

Na terenie województwa małopolskiego znajdują się **2 obszary Natura 2000 (PLC, czyli posiadające wspólne granice obszar ptasi PLB oraz siedliskowy PLH), 9 obszarów specjalnej ochrony ptaków (PLB) oraz 86 obszarów mających znaczenie dla Wspólnoty (PLH).**

[Rejestr obszarów specjalnej ochrony ptaków](#)

[Rejestr obszarów mających znaczenie dla Wspólnoty](#)

● **Pomniki przyrody**

To pojedyncze twory przyrody żywej i nieożywionej lub ich skupiska o szczególnej wartości przyrodniczej, naukowej, kulturowej, historycznej lub krajobrazowej oraz odznaczające się indywidualnymi cechami, wyróżniającymi je wśród innych tworów, okazałych rozmiarów drzewa, krzewy gatunków rodzimych lub obcych, źródła, wodospady, wywierzyśka, skałki, jary, głązy narzutowe oraz jaskinie. Na terenach niezabudowanych, jeżeli nie stanowi to zagrożenia dla ludzi lub mienia, drzewa stanowiące pomniki przyrody podlegają ochronie aż do ich samoistnego, całkowitego rozpadu.

Zgodnie z ustawą o ochronie przyrody ustanowienie lub zniesienie pomnika przyrody następuje w drodze uchwały rady gminy, po uzgodnieniu z właściwym regionalnym dyrektorem ochrony środowiska.

Na terenie województwa małopolskiego znajdują się **2250 pomniki przyrody** (stan na 31 grudnia 2020 r.).

[Rejestr pomników przyrody](#)

● **Stanowiska dokumentacyjne**

Są to niewyodrębniające się na powierzchni lub możliwe do wyodrębnienia, ważne pod względem naukowym i dydaktycznym, miejsca występowania formacji geologicznych, nagromadzeń skamieniałości lub tworów mineralnych, jaskinie lub schroniska podskalne wraz z namuliskami oraz fragmenty eksploatowanych lub nieczynnych wyrobisk powierzchniowych i podziemnych. Stanowiskami dokumentacyjnymi mogą być także miejsca występowania kopalnych szczątków roślin lub zwierząt.

Zgodnie z ustawą o ochronie przyrody ustanowienie lub zniesienie stanowiska dokumentacyjnego następuje w drodze uchwały rady gminy, po uzgodnieniu z właściwym regionalnym dyrektorem ochrony środowiska.

Na terenie województwa małopolskiego znajduje się **80 stanowisk dokumentacyjnych**, z czego 67 zlokalizowanych jest w podziemnych wyrobiskach Kopalni Soli Wieliczka oraz Kopalni Soli Bochnia.

[Rejestr stanowisk dokumentacyjnych](#)

● **Użytki ekologiczne**

Są to zasługujące na ochronę pozostałości ekosystemów mających znaczenie dla zachowania różnorodności biologicznej - naturalne zbiorniki wodne, śródpolne i śródleśne oczka wodne, kępy drzew i krzewów, bagna, torfowiska, wydmy, płaty nieużytkowanej roślinności, starorzeczka, wychodnie skalne, skarpy, kamieńce, siedliska przyrodnicze oraz stanowiska rzadkich lub chronionych gatunków roślin, zwierząt i grzybów, ich ostoje oraz miejsca rozmnażania lub miejsca sezonowego przebywania.

Zgodnie z ustawą o ochronie przyrody ustanowienie lub zniesienie użytku ekologicznego następuje w drodze uchwały rady gminy, po uzgodnieniu z właściwym regionalnym dyrektorem ochrony środowiska.

Na terenie województwa małopolskiego znajdują się **46 użytków ekologicznych**, które zajmują powierzchnię **877,97 ha**.

[Rejestr użytków ekologicznych](#)

● **Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe**

Są to fragmenty krajobrazu naturalnego i kulturowego zasługujące na ochronę ze względu na ich walory widokowe lub estetyczne.

Zgodnie z ustawą o ochronie przyrody ustanowienie lub zniesienie zespołu przyrodniczo-krajobrazowego następuje w drodze uchwały rady gminy, po uzgodnieniu z właściwym regionalnym dyrektorem ochrony środowiska.

Na terenie województwa małopolskiego znajduje się **6 zespołów przyrodniczo-krajobrazowych**, które zajmują powierzchnię **14028,25 ha**.

[Rejestr zespołów przyrodniczo-krajobrazowych](#)

● **Ochrona gatunkowa roślin, zwierząt i grzybów**

Ochrona gatunkowa ma na celu zapewnienie przetrwania i właściwego stanu ochrony dziko występujących na terenie kraju lub innych państw członkowskich Unii Europejskiej rzadkich, endemicznych, podatnych na zagrożenia i zagrożonych wyginięciem oraz objętych ochroną na podstawie przepisów umów międzynarodowych, których Rzeczpospolita Polska jest stroną, gatunków roślin, zwierząt i grzybów oraz ich siedlisk i ostoi, a także zachowanie różnorodności gatunkowej i genetycznej. W celu ochrony ostoi i stanowisk roślin lub grzybów objętych ochroną gatunkową lub ostoi, miejsc rozrodu i regularnego przebywania zwierząt objętych ochroną gatunkową mogą być ustalane strefy ochrony. [Więcej o ochronie gatunkowej roślin, zwierząt i grzybów](#)

Każda z form spełnia inną rolę w polskim systemie ochrony przyrody i służy innym celom, dlatego charakteryzuje się odmiennym reżimem ochronnym oraz zakresem ograniczeń w użytkowaniu. Podsumowując formy ochrony przyrody tworzą duży i zróżnicowany zespół środków pozwalających realizować ochronę przyrody, powstały w efekcie rozwoju naukowych podstaw ochrony przyrody i jej wieloletniej praktyki.

[Zestawienie form ochrony przyrody w Polsce](#)

W celu ochrony różnorodności biologicznej sporządzane są również czerwone księgi i listy gatunków zagrożonych.

Publikowana przez Międzynarodową Unię Ochrony Przyrody (IUCN) lista zagrożonych wyginięciem gatunków organizmów ukazała się po raz pierwszy w 1963 r. Czerwone Listy IUCN publikowane są corocznie i stanowią dobre źródło informacji na temat ilości zagrożonych gatunków jak i stopnia ich zagrożenia. [Informacje te są ogólnodostępne](#). Informacje gromadzone w systemie IUCN są grupowane w kategoriach określających stopień zagrożenia wyginięciem danego gatunku.

Polska Czerwona Księga Zwierząt

To rejestr wybranych zagrożonych gatunków zwierząt na terenie Polski, stworzony na wzór międzynarodowej Czerwonej Księgi Gatunków Zagrożonych. Zawiera listę ginących gatunków zwierząt z dokładnym ich opisem i mapami rozmieszczenia. Określa także stopień zagrożenia poszczególnych gatunków, rzadkość ich występowania oraz stosowane i proponowane sposoby ochrony.

Dla Polski Czerwoną Księgę Zwierząt opracowuje Instytut Ochrony Przyrody Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, przy współpracy z kilkudziesięcioma naukowcami z całej Polski. Ostatnie wydanie Czerwonej Księgi Kręgowców jest z 2001 r., a Bezkręgowców z 2002 r.

Kategorie zagrożenia gatunków w Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt:

1. **EX** - gatunki wymarłe (2 gatunki) tarpan, tur;
2. **EXP** - gatunki zanikłe lub prawdopodobnie zanikłe w Polsce (14 gatunków) m.in. drop, jaszczurka zielona, jesiotek zachodni, karliczka, norka europejska, pustulec, sęp płowy, strepet, suseł moregowaty;
3. **CR** - gatunki skrajnie zagrożone (22 gatunki) m.in. bekasik, dzierzba rudogłowa, gadożer, głuszek, kozica, kraska, kulon, łosoś, modraszek gniady, orlik grubodzioby, orzełek włochaty, rybitwa czubata, rybitwa popielata, sokół wędrowny, świstun, wąż Eskulapa, żółędnica;
4. **EN** - gatunki bardzo wysokiego ryzyka, silnie zagrożone (24 gatunki) m.in. batalion, cietrzew, koza złotawa, minóg morski, nocek łydkowłosy, orzeł przedni, podgorzałka, suseł perełkowany, świstak, tróć jeziorowa, zając bielak, zółw błotny, żbik, żubr;
5. **VU** - gatunki wysokiego ryzyka, narażone na wyginięcie (15 gatunków) m.in. gniewosz płamisty, minóg rzeczny, piekielnica, sowa błotna, wodniczka;
6. **NT** - gatunki niższego ryzyka, ale bliskie zagrożenia (30 gatunków) m.in. piskorz, ryjówka średnia, ryś, wilk, niedźwiedź;
7. **LC** - gatunki na razie nie zagrożone wymarciem, z różnych powodów wpisane do Czerwonej Księgi (23 gatunki) m.in. mroczek posrebrzany, podkowiec duży, rzęsorek mniejszy, traszka karpacka.

Polska Czerwona Księga Roślin

Analogicznie do Czerwonej Księgi Zwierząt zawiera listę ginących gatunków roślin z opisem biologii, występowania, zagrożeń i sposobów ochrony. Zawarte w niej informacje ilustrują zarówno stopień zagrożenia flory jak i stan rozeznania tego zjawiska. Kategorie zagrożeń są następujące:

1. [EX \(extinct\) - całkowicie wymarłe w Polsce lub EW \(extinct in wild\) - wymarłe w naturze \(38 gatunków np. czosnek sztywny, goździk łysy\)](#)
2. [CR \(critical\) - krytycznie zagrożone \(74 gatunków, w tym aldrowana pęcherzykowata, babka pierzasta, jęczyczka syberyjska, miłek szkarłatny, storczyk błotny\)](#)
3. [EN \(endangered\) - zagrożone \(59 gatunków m.in. buławnik czerwony, elisma wodna, kruszczyk drobnolistny, tojad niski, turzyca skalna\)](#)
4. [VU \(vulnerable\) - narażone \(102 gatunki m.in. babka nadmorska, dziewięcił popłocholistny, grzybieńczyk wodny, lnica wonna, wielosił błękitny\)](#)
5. [LR \(low risk\) - gatunki niskiego ryzyka \(21 gatunków m.in. bylica skalna, pszeniec biały, sasanka otwarta, turzyca bagienna\)](#)

Czerwona Księga Roślin została opracowana przez Instytut Botaniki im. prof. Władysława Szafera Polskiej Akademii Nauk w Krakowie. Ostatnie wydanie jest z 2001 r.

Czerwone Listy Zwierząt, Roślin i Grzybów Polski

Czerwone Listy gatunków zagrożonych wyginięciem obejmują zarówno zwierzęta, rośliny jak i grzyby. Zawierają pełny rejestr gatunków zagrożonych wraz z ich klasyfikacją do odpowiedniej kategorii zagrożenia, jednak w odróżnieniu od Czerwonych Ksiąg nie opisują poszczególnych gatunków.

Ukazanie się w Polsce Czerwonych Ksiąg Roślin i Zwierząt poprzedzone było analizą zagrożenia poszczególnych grup systematycznych organizmów żywych, której wyniki były publikowane w formie czerwonych list.

Dotychczas ukazały się trzy wydania Czerwonych List Roślin Zagrożonych w Polsce, dwa wydania Polskiej Czerwonej Księgi Roślin i dwa wydania Polskiej Czerwonej Księgi Zwierząt. Została również opracowana pierwsza Polska Czerwona Księga Bezkręgowców, dostępna również na stronie internetowej.

Centralny Rejestr Form Ochrony Przyrody

Prowadzenie Centralnego Rejestru Form Ochrony Przyrody wynika z art. 113 ust.1 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody, zgodnie z którym pozostaje on w kompetencjach Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska. Rejestr, stanowiący bazę form ochrony przyrody, w chwili obecnej jest w trakcie aktualizowania w oparciu o dane pochodzące z rejestrów prowadzonych przez regionalnych dyrektorów ochrony środowiska oraz inne organy odpowiedzialne za ochronę przyrody.

[Baza Centralnego Rejestru Form Ochrony Przyrody](#)

Regionalny Rejestr Form Ochrony Przyrody

Prowadzenie Regionalnego Rejestru Form Ochrony Przyrody wynika z art. 114 ust. 2 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody, zgodnie z którym pozostaje on w kompetencjach regionalnego dyrektora ochrony środowiska. Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Krakowie prowadzi rejestr form ochrony przyrody z terenu województwa małopolskiego.

Regionalny Rejestr Form Ochrony Przyrody województwa małopolskiego w podziale na poszczególne formy ochrony przyrody dostępny jest powyżej.